

ברכות הלחם האתיופי (דאבו ואינג'רה) באתיופיה ובארץ

שאלה: מהו ברכת לחם הדאבו והאינג'רה לפי מסורת העדה ולפי ההלכה?

מבוא:

ברכת הדאבו והאינג'רה

דאבו הוא הלחם המשובח של ביתא ישראל. המילה 'דאבו' נגזרת מהמילה דֹבָה, שמשמעותה עבה, שמן, בניגוד לאינג'רה שהיא דקה. את הדאבו היו מכינים גם בסתם יום של חול אבל עיקר ההקפדה – בטהרה, בבחירת מצרכים משובחים ובהתפחה – הייתה בהכנת הדאבו לקראת שבת או חג, לסעודת טהרת יולדת או לאזכרה. הדאבו של שבת נקרא 'בֶּרֶכְתִּי' מלשון ברכה, והוא למעשה הקידוש (בביתא ישראל לא קידשו על היין). הדאבו של החג נקרא 'מִסְוִי' מלשון משאת ברכה/קורבן. את הדאבו מכינים מקמח חיטה או שעורה ובמגוון תוספות: שמרים, שמן, סוכר, קצח, חילקה ומלח – הכול לפי היכולת והטעם המועדף (ראו תמונה). הדיון ההלכתי סביב ברכתו מקביל לדיון על לחמניות מתוקות, ובקביעת סעודה עליו יש ליטול ידים ולברך 'המוציא'.

האינג'רה, המאכל המסורתי השכיח ביותר בקרב יוצאי אתיופיה, עשויה מזרעי דגן הֶטֶף שנטחנו לקמח. צמח הֶטֶף נחשב ל'מזון על' מבחינת ערכיו התזונתיים. הוא גדל באדמת אפריקה בתנאים ייחודיים ובשטח מישורי. גובהו 60–90 ס"מ, אורך העלים הוא כ-15 ס"מ, רוחבם 2 ס"מ, והוא בעל נדנים (בסיסי העלים העוטפים את הגבעול כצינור) המכוסים שערות לבנות בחלקם העליון. המכבד (התפרחת) דלילה ומבודרת. לטף זנים רבים הניכרים בצבעי הגרגרים הקטנים, משחור ועד לבן (ראו תמונה). רוב גידול הֶטֶף בעולם מרוכז באתיופיה, הוא מיובא לארץ בעיקר בצורתו הגולמית כדגן ונטחן לקמח. בארץ נעשו ניסיונות לגדל את הֶטֶף, אולם הם היו בממדים מצומצמים ולא נחלו הצלחה. קמח הֶטֶף מתאים גם לחולי צליאק, שכן הוא נטול גלוטן. בארץ צורכים את קמח הֶטֶף כ-95% מיוצאי אתיופיה. יש המכינים את האינג'רה על טהרת הֶטֶף, ויש שמערבבים אותה עם מיני דגנים אחרים. האינג'רה נאכלת עם רוטב מתובל (ווט) במגוון מאכלי בשר, ירקות וכדומה. על אף הזמינות הרבה של מגוון לחמים, לחמניות ושאר מיני מאפה; ברוב הבתים של יוצאי אתיופיה בישראל ממשיכים בהכנה ביתית של אינג'רה ודאבו.

מה בירכו באתיופיה על הדאבו והאינג'רה? האם היה נוסח קבוע? והאם נכללו בו דברי הודאה על הארץ הטובה ותפילות לשיבה לציון ובניין המקדש (כבברכת המזון ו'מעין שלוש'?) כיצד לברך עליהם בארץ?

העמדות:

- 1. באתיופיה היה נוסח**, המבדיל בין יום חול לשבת. לגבי הברכה, לפני האכילה הברכות של שבת הן ארוכות יותר משאר האירועים חגים או אירוע אחר. לאחר האכילה הם אותו דבר במידה וקבעו סעודה הברכה ארוכה ויש תוספות. ((להלן פירוט אופן הכנת הלחמים השונים ונוסח ברכתם בשבת ובחול) קיים סמאי אליאס
- 2. בארץ לפי מסורת חז"ל לברך על הדאבו המוציא.** כיוון שברוב המקרים הוא נעשה מחמשת מיני דגן ונאפה בתנור.
- 3. בארץ לפי מסורת חז"ל ברכתם ספק ותלויים באופן ההכנה והרגלי האוכל:** ספק אם הדאבו לחם ממש או פת הבאה בכיסנים. לכן ראוי להתאמץ להתחייב לברך ברכת המזון כדי להודות לה' על השפע בארץ ישראל.
- 4. הדיון ההלכתי סביב ברכת האינג'רה מקביל לדיון על אורז ודוחן עבור אנשים שזה עיקר מאכלם?** מצד אחד הֶטֶף, כמו האורז והדוחן, אינו מחמשת מיני דגן ולכן אין לברך עליו 'המוציא'; ומאידך, עבור אלו שזה עיקר מאכלם, הרי זה בגדר של 'ואכלת ושבעת וברכת', שהוא החיוב הבסיסי לברכת המזון מהתורה.

הדיון:
המנהג באתיופיה: נוסח הברכה

עמדה 1: קייס סמאי אליאס

ישנו הבדל בין ההכנה ביום חול להכנה לשבת. לגבי הברכה, לפני האכילה הברכות של שבת הן ארוכות יותר משאר האירועים חגים או אירוע אחר. לאחר האכילה הם אותו דבר במידה וקבעו סעודה. הברכה ארוכה ויש תוספות. (להלן פירוט אופן הכנות הלחם וברכתו)

א) הדבו (הלחם) עשויה מקמח חיטה או שעורה

אופן ההכנה - לחם חוטה:

מרכיבים: קצח חוטה, מלח, שמרים, ופלפל שחור על פי הצורך.

מנפים הטב את הקמח ולשים בכלי עמוק עושים הפרשה, שמים את המלח והפלפל לאחר מכן משארים אותו למשך זמן עד שיטפח לאחר מכן שמים אותו בסיר בישול בתנור עם חום עליון תחתון או בגז והופכים אותו אחרי שמתבשל הצד התחתון. וזה למשה הדבו מהמילה דובה מלא יפה זה למעשה הלחם של שבת או חגים ללחם של שבת קוראים "יסנבת ברכתה" הברכה של שבת. או "יסתבת מסוואת" מנחה של שבת. לעומת זאת הלחם של החג נקרא "בעלת מסוואת" המנחה של חגים.

אופן ההכנה לחם שעורה:

הוא הסוג השני של לחם שבת חג שהוא יותר מושקע מרכיבים: גרגרים של שעורה, קמח חיטה מלאה, מלח פלפל שחור, שמרים ועוד.

משרים במים את גרגרים למשך 3 ימים לאחר מכן שוטפים היטב ובוחשים את הגרגרים על מנת שיהיה דק יותר לאחר מכן מנפים קמח חיטה מלא לפי הצורך לשים את הקמח לאחר הפרשה מערבבים עם הגרגרים של שעורה שמים מלח פלפל שחור חלבה משארים אותו לטפוח למשך זמן מה לאחר מכן אופים אותו רק בתנור ולא בגז כי זה יוצא לחם גדול שמצריך אש מלמעלה ומלמטה בתנור זה שני הלחמים של שבת ושל חג או כל אירוע חגיגי ואף לחם לסעודת מצווה של אזכרה שבעה.

ברכות הדאבו

לגבי הברכות של הדבו או הברכתה של שבת

ברכה ראשונה:

הברכות של שבת הן ארוכות יותר משאר האירועים חגים או אירוע אחר

ברכה אחרונה:

הם אותו דבר במידה וקבעו סעודה. הברכה ארוכה ויש תוספות.

מה מברכים?

1) ברכה ראשונה

פרק א' יתברק אגזי-אברה

יְתַבְרַק אֲגִזִּי-אַבְרָהָ אֲמִלְקָה אֲשֶׁר־אֶל אֲמִלְקָ לְכוּלִּי מִנְפָּס אֲגִזִּיאוּ לְכוּלִּי זִסְגָּה.....

אֲנָה וְאִתּוֹ אֲגִזִּי-אַבְרָהָ זִי־אֲקַקְמוּ אֲמִנָּה מְדָרָה גְבִיץ־

אֲמִנָּה בְּתָה מְקַנְאִי אֲקַמּוּ אִיתְמַלְכוּ בְּעֵד אֲמִלְקָת וְיִמְנַתְנִי זְנַבְלִיָּה...אלבו בעד אמלק מהרי זנבלקה:

פרק ב' אסמה אנה וואטו

אֲסַמָּה אֲנָה וְאִטּוֹ אֲגִזִּי אֲגִז־אַבְרָהָ זִי־אֲקָה קְנָאִי אֲנָה זְאָפֵד

חֲטִיאתִי אֲבִי לַעֲלָה וְלוֹיֵד אֲסָקָה סֶלֶס וְלִרְבַּעַת תּוֹלֵד לַעֲלָה

יִצְלַעוּנִי וְאֶגְבֵּר מִהֶרֶת אֶסְקֶה עֲשָׂרְתּוֹ מֵאֵת תּוֹלֵד לַעֲלֶה
פִּקְרוּנִי וְיִלְעֶלֶה יַעֲקֹבוֹ הַגִּיָּה וְוַתֵּאָזְזֶיהָ.....סְדוּס
מוֹנֵעַל תִּגְבֹּר כּוֹלֵי גְבָרָה וּקְוִלֵי תִקְזָקָה וּבִסְבָּעֵת עֲלֵת סִנְבֵת
אֶרְפֹתִי לְאֶגְזָאבָהָר לְאֶגְזִיקָה אֲמֵן הַלְלוּהָ.

פרק 3 איתגבר בתי : (מוסיפים את זה ביום שבת ויום טוב)

אִיתְגְּבֵר בְּתִי וְאִימְנַתְנִי גְבָרָה אִיאֲנֶתָה וְיִלְדִלְכָּה וְאִיוֹלֶתְכָה
וְאִיגְבָרְכָה וְאִיאֲמַתְכָה וְיִלְהַמְכָה וְאִיבְרִיכָה
וְאִיאֲדַגְכָה וְאִיאֲמַכְלוּ אֲנִסְסָכָה וְאִפְלָסָה וְיִגְיֹר זְמַצָּה

אילו הם שלושת הפרקים בקצרה ובמתומצת שכל אחד צריך לדעת בכל שבת ומברך בעת
חיתוך הדבו של שבת זה הקידוש של יהודי אתיופיה על הלחם של שבת .
ואלו של חגים מספיק שידע את שתי הפרקים

(2 ברכה אחרונה הנה אחידה

הכלל בה ואכתה ושבעתה וברכתה גם על הארץ ומוסים לפי סוג האירוע אם זה של שבת
מוסיפים על שבת אם זה חגים או כל אירוע אחר.

זה פחות או יותר על הדבו והברכות שלו.

(ב) הברכה על האג'רה

(1 ברכה ראשונה זה ברכה קצרה

יְתַבְרַךְ אֶגְזִי-אֶבְהֵר אֶמְלִיקָה אֶשְׂרָאֵל אֶמְלִיק לְכוֹל מְנַפֵּס אֶגְזִיאוֹ לְכוֹלֵי זִסְגָּה.

(2 ברכה אחרונה

בברכה אחרונה מברכים כמו שמברכים על הדבו
כי זה סעודה מלאה

שאלה: שמשון לוינגר

מישהו יוכל לתרגם לעברית, לתועלת הקוראים שאינם יודעים אמהרית.

תשובה: שושנה בן דור

הברכה היא בשפת הגעז, לא אמהרית. יש לנו במשרד גרסה קצת יותר ארוכה, עם תרגום.
בעיקר, מדובר בברכה פותחת: תברך ה' אלקי ישראל, אלקי כל נפש וכל בשר וב(בגרסה
הארוכה) שה' ירד על הר סיני, והמשך של עשרת הדברות. כפי שכתב הקס, זוהי ברכה לפני
שבועים את הלחם ותוך כדי, לא ברכה לאחר סיום הסעודה.

פרק ב' - מסורת חז"ל

עמדה 2: ברכת הדאבו המוציא

אני לא פוסק הלכות אבל על דבו לדעתי צריך לברך המוציא

ישנם המון אנשים שלא מבינים כיצד עשוי הדבו ומברכים עליו מזונות, וזו בעיה גדולה מאוד, מכיוון שדבו הוא לחם גמור, ב-95 אחוזים הדבו נעשה מחמשת המינים, וברוב המקרים אופים את הדבו בתנור, יש מקרים שבו עושים אותו עם סיר או מחבת, ורצו להגיד שזה מזון כי השוו אותו לקובנה של התמנים, שמברכים עליו מזונות בוענה שזה מעשה קדרה, אבל הסיפור בדבו שונה מאוד מקובנה של התמנים.

כך או כך עדיף לשאול את הרבנים שאתם פוסקים על פיהם

עמדה 3: ספק אם הדאבו לחם או פת הבאה בכיסנים, ולכן ראוי להתאמץ לברך להודות לה' על השפע בארץ.

הרב שמשון לוינגר

על מעשה קדרה המבושל מברכים תמיד מזונות

ב'פת הבאה בכיסנין' - הנאפית כלחם, אלא שהיא קשה, או שנילושה בשמן, חלב מי פירות וכיו"ב (לספרדים כל שטעמם ניכר בעיסה; לאשכנזים אם טעמם ניכר מאד עד שהוא כמעט עיקר) או שממולאת - אם אוכלים כשיעור קביעות סעודה (לספרדים 4 ביצים ומעלה), מברכים המוציא וברכת המזון. בפחות מזה - מזונות. .

לחם שבושל ויש בפרוסות כזית - נשאר בתורת לחם; פחות מכזית - אם איבד 'צורת לחם' דינו כמעשה קדירה. (לגבי צנימים שהם קשים, תהיה הבחנה בין אם היו מעיקרא לחם, שאז הם נשארים לחם, לבין אם נאפו מעיקרא קשים, שאז הם 'פת כיסנים')

לגבי כובאנה יש דיונים אם נחשב כמטוגן או כאפוי, וכנראה יש הבדלים בצורת ההכנה, האם לשים בשמן או מרגרינה או במים, וכן לגבי כמות הנוזל שבשעת האפיה, האם זו אפיה או טיגון? לכן כדאי כששואלים לחכם לבאר בדיוק את אופן ההכנה, שעשוי לשנות את המצב ההלכתי (וכנ"ל כמדומה ב'דאבו').
והטוב ביותר לקבוע לימוד מסודר בספרי הלכה, כגון 'קיצור ילקוט יוסף' וכיו"ב.

תמיכה: הרב יואל

נדייק קצת יותר - מזונות אפויים, אם קבעו עליהם סעודה, ואכלו כשיעור שמקובל לאכול בסעודת קבע - מברכים המוציא וברכת המזון לכל הדעות (או"ח קס"ח ו-ח, יז).
השיעור של 4 ביצים כולל את התוספות ללחם (או"ח קס"ח, משנה ברורה ס"ק כד), ובכל סעודה אוכלים הרבה יותר,

בימינו, בחברה עשירה ושבעה, עושים מאמצים רבים לחמוק מברכת המזון, כנראה מפני שיש בה טורח על אנשים שבעים, שהרי היא טורחת להזכיר יציאת מצרים, ברית ותורה, וארץ ישראל-

זו בדיוק הסכנה שממנה הזהירה התורה (דברים ח') - "פן תאכל ושבעת, ובתים טובים תבנה וישבת... השמר לך פן תשכח את ה'... המוציאך מארץ מצרים... המוליךך במדבר הגדול והנורא..."

ואכן, הרמב"ם (תחילת הלכות ברכות) קבע, שהחויב מן התורה חל על אכילת מזון ששבעים ממנו (ולא כתב פת).

כל מי שיש לו ספק על ברכת המזון צריך להתאמץ לאכול 'כזית פת', כדי לברך, ולהישמר
מאד מכפיות טובה של דור שבע בארץ ישראל.

